

SAŽETAK

Ivan BOTICA • Tomislav GALOVIĆ • Sendi KERO

LIBAR OD INTRADE, PROŠNJE, MAGAZINA I FITI MOSTIRA SV. FRANČISKA PRID RABOM (1753. – 1820.)

Knjiga *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti mostira sv. Frančiska prid Rabom* (1753. – 1820.) predstavlja obradu i objavu izvornoga arhivskog gradiva koje se u Zbirci glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije pod signaturom 88 čuva u Arhivu Zadarske nadbiskupije u Zadru. Treća je to knjiga serije povijesnih izvora koji se objavljuju u nizu *Monumenta glagolitica Tertii ordinis regularis sancti Francisci in Croatia / Glagoljski spomenici Trećega samostanskog reda sv. Franje u Hrvatskoj*.

Taj je glagoljski kodeks pripadao franjevcima trećoredcima glagoljašima s otoka Raba i njihovu samostanu sv. Frane na Komrčaru izvan zidina grada Raba. S prednje su strane prihodi i prošnja (*z ove strane hoće se pisati intrada i prošnja ča bude priijimati se u magazin*), a sa stražnje rashodi ljetine i drugih dobara pohranjenih u samostanskoj ostavi te imovina koju je samostan davao u najam (*zo ove strane oće se pisati što bude roditi i što se bude u magazin stavljati u magazin; z druge strane oće se pisati fiti od kuć i fiti od volov*). Stoga smo, razmišljajući o naslovu naše knjige, objedinili sav sadržaj i naslovili je *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti mostira sv. Frančiska prid Rabom*, uz dodanu kronološku odrednicu (1753. – 1820.) prema nastanku samih zapisa. Budući da su franjevci trećoredci glagoljaši davno napustili Rab, njihov smo samostan ostavili u izvornom zapisu *mostir sv. Frančiska prid Rabom*. Namjera je da ta sintagma bude vidljiva krhotina rapskoga glagoljaštva izvučena na površinu iz dubokoga zaborava.

Glagoljski kodeks o prihodima, rashodima, prošnji, najmu i uskladištenim dobrima samostana sv. Frane kraj Raba nalazio se u ostavštini don Ivana Gurata (1804. – 1874.). Taj se zadarski svećenik sa stalnom adresom od 1843. u Rabu bavio prikupljanjem i prepisivanjem različitih povijesnih dokumenta, kodeksa i tiskanih knjiga, a svoju je ostavštinu oporučno ostavio Stolnomu kaptolu sv. Stošije u Zadru. Tako je rapski glagoljski kodeks dospio u Zadar. Javnosti je bio nepoznat sve do 2017., kada ga je u Arhivu Zadarske nadbiskupije otkrio dr. sc. don Zdenko Dundović. Objavu pronađenoga rukopisa potaknuo je blagopokojni dr. sc. mons. Pavao Kero (1940. – 2018.), pa je tomu zaslužnomu istraživaču i promicatelju glagoljaške baštine i posvećena ova knjiga.

Rapski je glagoljski kodeks ispisan gotovo u cijelosti kurzivnom glagoljicom kakvom su pisali franjevci trećoredci glagoljaši. Nekoliko je talijanskih zapisa, uglavnom potvrda o obavljenoj vizitaciji, a nekoliko je hrvatskih latiničnih zapisa s početka 19. stoljeća. Kodeks je zapravo ispisana bilježnica od papira nevelika formata (20 x 14,5 cm). Na pojedinim je mjestima oštećena, a uvezana je u kartonske korice koje su također djelomično oštećene. Kodeks je sada restauriran.

Franjevci trećoredci glagoljaši jedinstvena su redovnička zajednica Katoličke Crkve koja je svoju franjevačku karizmu dopunjala pustinjaštvom, pokorništvom i glagoljaškom duhovnosti. Izniman je njihov duhovni, kulturni i znanstveni doprinos hrvatskomu narodu. U općecrkvenim su okvirima jedinstveni zbog svoga čvrstoga prianjanja uz rimski obred na crkvenoslavenskom jeziku i glagoljici. Stoga im je svakodnevna pismenost uglavnom bila na hrvatskom jeziku i glagoljici. Dakako, zajednica se u dopisima sa središnjicom svoga Trećega samostanskoga reda sv. Franje (lat. *Tertius ordo regularis s. Francisci*, kratica TOR) najčešće dopisivala na talijanskom jeziku. Moglo bi se reći da im je glagoljica bila obiteljsko, a latinica javno pismo.

Rukopis *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti* franjevačkoga trećoredskog samostana sv. Franje na Komrčaru kraj Raba sadrži evidenciju samostanskih prihoda, rashoda, prošnje i poslovanja. Najvažnija je knjiga toga samostana. Jedinstveno je svjedočanstvo o glagoljici na Rabu.

Kako se najčešće s pravom misli, Rab je najmanje glagoljaški otok među drugim otocima u Kvarnerskom zaljevu i srednjodalmatinskom arhipelagu. Premalo je tragova i o redovničkoj zajednici koja je kraj samoga grada Raba stoljećima glagoljala u svojoj crkvi. Ova pak knjiga ojačava tu činjenicu jakim tragom te zajednice koja je svoj pisani trag svakodnevno ostavljala na glagoljici. Franjevci su trećoredci glagoljaši službeno od 1479. bili na Rabu ispred gradskih zidina na Komrčaru. Svoju su glagoljašku crkvu sv. Frane skladne arhitektonske i umjetničke izvedbe sagradili 1490. pod budnim okom fra Mateja Zadrana (oko 1430. – 1525.) koji se uz nadimak Ručica u vrelima i historiografiji navodi još kao Mastilić i Bošnjak. Utemeljitelj je toga samostana, ali i Provincije franjevaca trećoredaca glagoljaša. Rapski mu je samostan bio trajnim prebivalištem za života i posljednjim počivalištem nakon smrti. U crkvi je sačuvana njegova nadgrobna ploča sa zapisom godine na glagoljici. Naš prinos neće drastično promijeniti gore iznesenu tvrdnju o položaju Raba u odnosu na druge glagoljaške otoke, ali će pokazati da je ona, makar i u ograničenoj sferi, nesumnjivo bila i njegova baština.

U samostanskoj crkvi i groblju pokapali su se brojni Rabljani koji su bili samostanski dobročinitelji i prijatelji. O nekima dandanas svjedoče njihovi grbovi u crkvi (Cernotta, Dominis, Galzigna, Hermolais, Malipietro, Nimira, Scaffa, Šegota, Zaro, Zudenigo). Ovomu je samostanu pripadao fra Stjepan Belić ili fra Stjepan Rabljanin (oko 1460. – 1523.). Prvi je službeno imenovani učitelj crkvenoslavenskoga jezika i mogući priređivač Baromićeva glagoljskoga brevijara tiskana 1493. u Veneciji. S rapskim je samostanom osobito bio povezan fra Anton Juranić (1719. – 1799.). Svojedobno je bio jedan od vodećih i uglednijih redovnika u svojoj Provinciji i Redu, cenzor crkvenoslavenskoga i hrvatskoga tiska u Katoličkoj Crkvi, uspješan branitelj svoje redovničke zajednice pred mletačkom vlašću. Taj je Bašćanin u samostanu sv. Frane *prid* Rabom obukao franjevački habit, kao samostanski starješina zapisivao je u *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti* i u njemu je dočekao smrt.

Od njegove smrti do 1820-ih, kada su franjevci trećoredci glagoljaši zauvijek napustili Rab, samostan je ubrzano propadao jer je samostanska obitelj živjela u teškoj oskudici. Izostanak zapisa o prošnji i prodaji u *Libru od intrade, prošnje, magazina i fiti* samostana sv. Frane *prid* Rabom svjedoči o tome da je francuska vlast zabranila redovnicima bavljenje takvim poslovima, a budući da rapski samostan nije imao puno zemlje, najvažnije prihode ostvarivao je od prošnje te prodaje žita i brašna.

Libar svjedoči da se u prošnju išlo po mjestima Draga, Kampor, Kokošica, Komrčar, Lopar, Mundanije, Palit i Paštoran na otoku Rabu, zatim po mjestima Lun, Kolan i Novalja na otoku Pagu odnosno po mjestima Dubašnica i Baška na otoku Krku. Zanimljivo je da se polovinom 18. stoljeća išlo u prošnju u drugu državu, tj. u Senj i Liku u Habsburškoj Monarhiji.

Skupljeno žito najviše se mljelo u Martinšćici na Cresu. Na samom Rabu mljelo se u Supetarskoj Dragi, Kamporu i Banjolu. U vrijeme velikih suša vozilo se žito čak u Rijeku (*Rika*) i Žrnovnicu u Vinodolu. Mljela se pšenica, kukuruz, ječam i pir. Na više je mjesta naglašena *maneštra* koja se dobivala stupanjem tih žitarica. Samostan bi najviše žita skupio sa svoje zemlje na Komrčaru. Gotovo je nezamislivo da su na mjestu današnje park-šume u prošlosti bila žitna polja. Samostan je također imao zemlju diljem otoka *u Kamporu, na Mihanovićevom, pod Milešon, u Mundanijah, kod Šmuriniča*. Često se zamjenjivalo drvo za žito koje je samostanska obitelj obično prodavala u kasno proljeće kada je žito imalo najvišu cijenu.

Vrlo teško ekonomsko stanje bilo je 1788. i 1789. godine. Tada su se, uz višekratno sijanje u godini, uspjeli samljeti i prodati vrlo male količine žita. Bile su to godine gladi. Rapski su glagoljaši bili prisiljeni sijati žito iz očaja u mjesecima kad to nije bilo uobičajeno (siječanj, svibanj). Žito je narednih godina, uslijed općega pomanjkanja, imalo vrlo visoku cijenu. Zanimljivo je da su tih godina prodavali puno više žita negoli u prijašnjim godinama jer je žito zbog pomanjkanja na tržištu imalo dobru cijenu. Držimo da su ovi podatci o podbačaju ljetina i godinama gladi u doba velikih previranja izazvanih Francuskom revolucijom prvorazredan izvor za razumijevanje općedruštvenoga i ekonomskoga stanja ne samo na hrvatskom prostoru nego i u čitavoj Europi. Glad je uvijek bila okidač promjena opće povijesti.

Na kraju ponavljamo da je knjiga *Libar od intrade, prošnje, magazina i fiti mostira sv. Frančiska prid Rabom (1753. – 1820.)* u hrvatskim okvirima važan povijesni izvor. Jedan je od rijetkih sačuvanih pisanih spomenika na glagoljici s otoka Raba. Samim je time svjedočanstvo hrvatske pisane riječi 18. stoljeća na Rabu. Repozitorij je podataka za povijest gospodarskih i društvenih odnosa na Kvarneru i Dalmaciji. Iz njega doznajemo tko su bili gvardijani, gdje su se nalazile samostanske zemlje, kamo se i kada išlo mljeti žito, s koliko su komada stoke raspolagali, kamo se i kada išlo prositi itd. Pažljivo se upisivalo kamo je koji fratar glagoljaš išao prositi i koliko je uspio isprositi. Istodobno su njihov svakidašnji redovnički život i disciplinu, u razmaku od nekoliko godina, provjeravali vanjski vizitatori i o tome ostavljali svoj zapis providen perforiranim pečatom (npr. fra Giovanni Domenico/Giovanndomenico Rosetti, *comissario Generale*; fra Filippe Antonio/Filippanto Sale, *comissario Generale*; fra Paolo de Zorzi, *secretario*).

Pravi autori *Libra od intrade, prošnje, magazina i fiti* samostana sv. Frane na Rabu uglavnom su njegovi gvardijani. Zapisi otkrivaju ove fratre u toj službi: fra Paval Bogović (1756.), fra Frane Magašić (1774., 1776.), fra Frane Sokolić (1759., 1776.), fra Ludovik/Lodovik Valentić (1777., 1790.), fra Anton Biskupić (1770. – 1773., 1778. – 1780.), fra Ludovik Milčetić (1778., 1790.), fra Petar Valentić (1781., 1785., 1790.), fra Frane Vukojević (1790.). Dakako, navode se i drugi i sigurno je među njima bilo onih koji su ostavljali zapise u *Libru*: fra Paval Bogović, fra [Jerolim] Plahac, fra Frane Sokolić, fra Anton/Antun Biskupić, fra Zidarić, fra [Jure] Tomić, fra Ludovik/Lodovik Valentić, fra [Franjo] Sabljčić, fra Domenigo Katarinić, fra Anton Jura-

nić, fra Frančesko Juranić, fra Filippe Antonio/Filippanto Sale, fra Paolo de Zorzi, fra Frane Milovčić, fra Petar Bolmarčić, fra Frane Magašić, fra Frane/Frančesko Sučić, fra Ludovik Milčetić, fra Paval Cako, fra Petar Koludrić, fra Vicenco Milohnić, fra Šerafino Milohnić, fra fra Mijovil/Mihovil Krota, fra Benedikt Mihaljević, fra Osip Strelčić [fra Josip Strilčić], fra Petar Halavić, fra Bortulo [Bartul] Tomašić, fra Frane Vukojević, fra Mikul Dujmović, fra Luigi Faganel, fra Ive [Ivan] Štašić, fra Ludovik/Lodovik Žic.